
Sjednocené Německo v postbipolárním světě

Eckhard Lübke

Německá situace

Mezi „domácími“ determinantami mezinárodní role Německa a jeho zahraniční politiky vyvstává jako nejvýznamnější úkol jeho úplné sjednocení. Německo bylo sjednoceno politicky, ale materiální a mentální rozdělení mezi jeho západní a východní částí musí být teprve překonáno. Velikost tohoto úkolu ukazuje několik následujících čísel. V roce 1991 celkové požadavky ve východním Německu představovaly téměř dvojnásobek hrubého domácího produktu a tento poměr se od té doby nezměnil. Rozdíly byly vyrovnány převody ze západního Německa, které dosáhly 5–6 % západoněmeckého HDP.¹ Reálná úroveň nezaměstnanosti ve východním Německu (se zřetelem k přeškolení a vytváření nových pracovních příležitostí, jakož i k práci na nuceně zkrácenou pracovní dobu) je nejméně 35 %, i když růst v roce 1992 činil 9,7 % a v roce 1993 to bylo 6,3 %.² Tento růst byl hlavně výsledkem boomu ve stavebnictví, jakož i rozšiřování služeb a drobného podnikání. Kritickým úkolem je odstranit závislost východoněmeckého hospodářství na vládním financování a vytvořit soběstačné zotavení. To je dosažitelné jedině v tom případě, jestliže se zastaví masová dezindustrializace východního Německa a vytvoří se konkurenceschopný průmyslový sektor.³

Tento úkol je ztěžován svou politicko-psychologickou dimenzí. Západní a východní Němci zajisté cítí, že jsou jeden národ, a od roku 1990 většina východních Němců zaznamenala růst životní úrovně.⁴ Jsou si však dobře vědomi toho, že je to jen „vypůjčená“ prosperita založená na masivních převodech ze západu na východ, na něž se nemohou ani nechtějí trvale spoléhat. Existuje tedy nebezpečí vzrůstu vzájemných rekriminací živých východoněmeckým pocitem závislosti na „arogantním a bohatém velkém bratrovi“ a západoněmeckým obviňováním východních krajanů z nevděčnosti.

Konflikty kolem vnitroněmeckého rozdělení bohatství bylo možné očekávat vzhledem k rozdílnosti produktivity a životní úrovně na východě a západě, ke zhroucení nadějí na rychlé zotavení ve východním Německu a k trvající recesi na západě. V současnosti na otázku po převládajícím postoji odpoví většina Němců na západě i východě shodně – převažují obavy z problémů spojených se sjednocením nad radostí z něho.⁵ Problém je opět spojen s německými dějinami. Hypernacionalismus byl hnací silou německé agrese v první i druhé světové válce. Zlom nastal po roce 1945, kdy pod tlakem západních spojenců a rozdělení své země západní Němci postupně vyvinuli určitý druh postnacionální identity ve formě „evropského“ Německa. Tento postoj je nejen další překážkou návratu nacionalistických excesů, ale zároveň ztěžuje také posuzování rekonstrukce východního Německa jako úkolu vyžadujícího a zasluhujícího projev patriotizmu a národní solidarity.⁶

Součástí postnacionálního „syndromu“ je sklon snižovat mezinárodní význam Německa. V roce 1990 dávalo 75 % dotazovaných Němců přednost tomu, aby se jejich země držela stranou mezinárodních konfliktů a 69 % se odvolávalo na Švýcarsko nebo Švédsko jako na svůj vzor.⁷ O dva roky později ukázaly výsledky průzkumu provedeného koncem roku 1992 rostoucí ochotu zaujmout aktivnější mezinárodní roli (62 % se vyslovilo pro).⁸ Avšak „kultura zdrženlivosti“ dosud existuje, když jde o německé zapojení do operací mimo území

NATO.⁹ Velká většina je pro účast v mírových misích OSN; podpora účasti v bojových operacích („vynucování míru“) stagnuje kolem 50 %, zatímco více než 40 % je proti.¹⁰

Zpočátku sjednocení přinášelo konjunkturu (západo)německého hospodářství. Po zavedení měnové unie 1. července 1990 východní Němce zachvátila nákupní horečka, živená přes noc provedenou konverzí jejich měny na německé marky (DM) v příznivém směnném kurzu. Tak měnová unie vyrostla v gigantický program vládních výdajů ženoucí německý hospodářský růst.

Světová ekonomická recese však brzy zachvátila německý „vývozní stroj“. Německo je hned za USA druhým největším světovým vývozcem.¹¹ Každé třetí pracovní místo je spojené s exportem.¹² Německé hospodářství je měřeno hodnotou exportu na obyvatele ze všech velkých průmyslových států (G 7) nejvíce závislé na vývozu. Asi 85 % jeho vývozu směřuje do zemí OECD.¹³

Proto má pomalý globální růst negativní dopady na německé exportní hospodářství. Avšak současná recese a ekonomické předpovědi, počítající jen s mírným růstem v roce 1994, mají příčinu pravděpodobně nejen v cyklickém poklesu. Diagnózy těchto příčin se liší, ale v politických a odborných kruzích existuje rozšířená shoda v tom, že se v Německu v osmdesátých letech nahromadily strukturální nedostatky, které si nyní vybírají své oběti. Německá exportní výkonnost dosud dosvědčuje sílu hospodářství a jeho vysokou úroveň produktivity; avšak – jak se zdá – v některých oblastech ztratilo Německo svůj konkurenční předstih a v jiných (zejména v oblasti vysoké technologie) nedokázalo nalézt nové výrobní metody.¹⁴

K této trojí ekonomické výzvě (rekonstrukce východního Německa, znovuzískání dostatečného růstu a zachování konkurenceschopnosti) musejí být připočteny dva úkoly, které nejsou jen německé. Prvním z nich je ekologicky udržitelný rozvoj. Západní způsob výroby a spotřeby spočívá na chabých základech – na „lži o prosperitě“, protože nejsou dostatečně brány v úvahu jeho současné a dlouhodobé náklady nadměrných úrovní spotřeby energie a zdrojů.¹⁵ Druhým úkolem je nutnost vypořádat se s „růstem bez pracovních míst“, a to „i když výroba zaostává za růstem zaměstnanosti“.¹⁶ Je to zvlášť rušivý jev v rozvojových zemích, kde je vysoký růst populace spojen s masovou chudobou. Avšak i v bohatém průmyslovém světě s pomalým nebo nulovým populačním růstem se nezaměstnanost rovněž stává chronickou. Počet nezaměstnaných v zemích OECD klesl z 31,1 milionu v roce 1983 na 24,4 milionu v roce 1990; potom rychle rostl a je odhadováno, že dosáhl 35,7 milionu v roce 1994.¹⁷ Pokles během ekonomického obratu v druhé polovině osmdesátých let byl nedostatečný k tomu, aby se zabránilo poklesu úrovně nezaměstnanosti pod hranici úrovně zaznamenané v době předchozí recese začátkem osmdesátých let.

Politický důraz kladený na tuto otázku odráží výzkumy veřejného mínění. Většina Němců zařazuje nezaměstnanost na nejvyšší místo svého seznamu obav. Na dalších místech pro západní Němce jsou imigranti a uchazeči o azyl, inflace a ekonomický růst, pravicový extremismus a problémy sjednocení. Jejich východní krajané vyjadřují podobné priority s výjimkou toho, že jim větší obavy působí zločinnost, a proto zaujímá druhé místo.¹⁸

Tento seznam „domácích“ úkolů se stává ještě delším následkem lidové frustrace nad politickým systémem. Rozšířily se pocity, že zatímco se problémy hromadí, zmenšuje se schopnost politických stran je zvládnout. Důsledkem toho je nízká míra souhlasu s bonnskou vládou, vzestup pravicových a centristických protestních stran a vysoký počet lidí vyjadřujících záměr zdržet se hlasování pro kteroukoli stranu.¹⁹

„Domácí bolesti“ Německa jsou vážné a je nepravděpodobné, že budou vyléčeny rychle. Musejí však mít správnou perspektivu. Německo je dosud bohatá a produktivní země a zatímco strukturální nedostatky mohou překážet uplatnění konkurenceschopnosti, formuje se celonárodní konsenzus pro jejich nápravu.²⁰ Rekonstrukce východního Německa je nesmírně komplikovaným a velmi finančně nákladným úkolem, ale nabízí také možnost opět oživit německé hospodářství jako celek. Na ekonomickém obzoru se objevují stříbrné červánky a německý „obchodující stát“ může očekávat, že bude mít velký prospěch z toho, až se světové hospodářství začne zase rozšiřovat. Snížená důvěra lidu v politický establish-

ment musí být brána tak vážně jako projevy xenofobie a pravicového extremismu; německá společnost není však v rozkladu a její demokratický systém projevuje pozoruhodnou odolnost ve vnitřním a mezinárodním prostředí rychlých a základních změn.

Proto by tento dílčí pohled na ekonomické, politické a sociopolitické problémy neměl být nesprávně vykládán jako reprezentativní obraz vnitřní situace Německa. Účel tohoto soustředění je dvojitý. Za prvé, zdůraznit, že na konci bipolární éry tvůrci německé politiky čelí snad více než v ostatních západních zemích obrovským národním úkolům, přičemž se materiální a mentální dokončení sjednocení jeví jako nejdůležitější. Za druhé, vypořádat se s těmito úkoly, což pohlží zdroje a energii, a tak bude silně omezen německý mezinárodní manévrovací prostor a mezinárodněpolitická agenda.

Zájmy a odpovědnost Německa

Západ vyhrál studenou válku, ale vítězství mu přišlo draho. Za prvé, to byly ekonomické náklady vyvolané závody ve zbrojení mezi Východem a Západem. Za druhé, triumf západního ekonomického, společenského a politického systému ukazuje jeho slabiny, protože komunismus jako neefektivní a utlačovatelský protivník zmizel. Za třetí, ztráta společného protivníka „naplní“ západní jednotu, a tím zvyšuje potenciál pro vnitrozápadní konflikty.

V tak neprozkoumaných vodách, jako je svět po studené válce, státy s obtížemi kormidlují ve stálém a bezpečném kurzu. V období studené války minulost Německa, jeho omezená svrchovanost, jeho frontová vojenská pozice a jeho rozdělení činilo zemi zranitelnou a bránilo jí nebo – jak to někteří viděli – odvádělo ji od toho, aby plně uplatnila svou váhu v mezinárodní aréně. Tyto dny jsou však pryč. Německo nemůže a nemělo by se ani pokoušet uniknout své minulosti; omezení spojená se studenou válkou však přestala existovat. Tuto skutečnost se musejí Němci učit přijímat, stejně jako z toho plynoucí odpovědnost, a to tak, aby opatrně využívali svůj rozšířený akční prostor, zatímco se jejich zahraniční partneři musejí naučit přizpůsobit se asertivnějšímu Německu, které nebude vyhovo-
vat nadměrným a nesouladným mezinárodním očekáváním.

Hledá-li někdo kompas, podle něhož se bude řídit německá zahraniční politika, je to ovšem věc národního zájmu. Na nejabstraktnější úrovni může být shrnut jako mír, prosperita a svoboda v odpovídajícím mezinárodním prostředí. Pro smysluplnou diskuzi o německých zájmech se musejí tyto všeobecné a nadčasové hodnoty promítnout do specifických cílů, které musejí být sledovány v konkrétním mezinárodním kontextu. V zásadě může být taková analýza prováděna dvěma různými způsoby. V prediktivní analýze jde o pokus určit, jak současná a budoucí vlády budou s to definovat své základní národní zájmy. V preskriptivní analýze se definuje, jakou politiku považuje za nejlepší v národním zájmu.

Oba typy analýzy se často překrývají, na neposledním místě díky snaze dodat váhy analýze tím, že se zobrazuje vlastní požadovaný kurz jako nejvhodnější. V tom, co následuje, se využije prediktivní i preskriptivní přístup, zatímco se bude usilovat o jasnou diferenciaci mezi oběma.

Co jsou tedy německé zájmy? Při diskuzi o nich je užitečné rozlišovat mezi dvěma rovinami. Jednou je západní a evropská rovina, druhou je globální rovina. Z geografických, ekonomických a politických důvodů uvedených výše pohlží první rovina většinu zdrojů a politické pozornosti. Význam Německa na mezinárodní aréně vzrostl a globální a nadnárodní otázky mají pro Německo rostoucí význam. Dopady tohoto vývoje nebyly zcela pochopeny a přijaty částmi německého obyvatelstva a politické elity. Je to politováníhodné, ale je nepravděpodobné, že se to v dohledné budoucnosti změní.

Západní a evropská rovina

Geograficky zahrnuje tato rovina vysoce průmyslové země („západní“ národy nebo národy OECD, zahrnující především Severní Ameriku, Japonsko a EU) a evropské postkomunistické země. Se zřetelem na tyto dvě skupiny má Německo čtyři převažující zájmy v prediktivním i preskriptivním smyslu:

– UTIŠENÍ OBAV ZE SJEDNOCENÍ. Německá jednota byla obnovena po dohodě s jeho čtyřmi hlavními válečnými protivníky. Avšak od začátku ji plně podporovala jen Bushova vláda. V Paříži i v Londýně, stejně jako v jiných západoevropských a východoevropských kruzích náhlá vyhlídka blízkého německého sjednocení zpočátku způsobila značnou iritaci a výhrady.²¹ Příležitostně se objevují obavy z německé arogance a z potenciální nadvlády. Předním cílem německé zahraniční politiky proto zůstává rozptýlení takovýchto obav, a to prokázáním slučitelnosti německé jednoty se zájmy ostatních národů.

– ZACHOVÁNÍ ZÁPADNÍHO „PÁSMÁ MÍRU“. Tento cíl přímo vede k druhému prvořadému národnímu zájmu. Sjednocení Německa velmi usnadnilo západní mírové společenství, v němž jsou konflikty urovnávány bez použití síly nebo hrozby silou. Jeho zhroucení by mohlo znamenat vytvoření protiněmeckých aliancí, a tedy ohrožovat i německou bezpečnost. Avšak německý zájem na zachování západního „pásma míru“ není motivován tímto nejhorším a nechtěným případem. Jak ukázal poválečný vývoj, odpovídající prostředím je nejlepším prostředkem k zachování a upevnění vnější bezpečnosti, vnitřní stability a prosperity.

– ROZŠÍŘENÍ „PÁSMÁ MÍRU“. Tato poválečná zkušenost, stejně jako výše uvedené specifické faktory (tj. exponované umístění Německa, odkaz dějin a hospodářské příležitosti) je vedou k tomu, aby se velmi zajímalo o rozšíření západního mírového společenství směrem na východ. Z těchto důvodů Německo obhajuje západní pomoc postkomunistickým zemím.

– ZACHOVÁNÍ HOSPODÁŘSKÉ KONKURENCESCHOPNOSTI. Ve větším rozsahu než v mnoha jiných zemích srovnatelné velikosti spočívá mezinárodní postavení Německa na jeho ekonomické výkonnosti. Německo má hospodářství orientované na export a je mezinárodně respektováno pro svou marku a pro svou ekonomickou efektivnost. Z vnitřních důvodů (zejména pro zvládání úkolů spojených s nezaměstnaností a s obnovou východního Německa) je zabezpečení prosperity prvořadým národním zájmem, který vyžaduje udržení a zlepšení německé konkurenceschopnosti a přitažlivosti jako místa nadnárodních investic.

Tyto čtyři převládající zájmy se promítají do tří specifických cílů v západoevropské sféře. Vládnoucí konzervativně-liberální koalice a opoziční sociálnědemokratická strana, jakož i politické síly uvnitř každého tábora mohou klást rozdílný důraz na kterýkoli z těchto cílů nebo jeho aspekt; jejich celkový význam však není předmětem sporů. Ani by neměl být, protože tyto cíle jsou odvozeny ze životních zájmů Německa.

Podpora integrace EU

Z německého hlediska představuje EU jádro západního mírového společenství. A uvnitř EU je centrální osou francouzsko-německý tandem. Leč německý zájem na zachování západního „pásma míru“ se vztahuje zejména na EU jako celek a na francouzsko-německé přátelství zvlášť.

U Německa můžeme počítat s tím, že bude pokračovat v podpoře integrace EU. Je však stále nejasnější, odkud a kam může a měl by tento proces vést. Je tomu tak i přes nebo spíše kvůli existenci Maastrichtské smlouvy z prosince 1991 a jejímu plánu na ekonomickou a měnovou, jakož i politickou unii. Diskuze před Maastrichtem a ještě více vývoj po Maastrichtu odhalily propast mezi postoji lidu a ambicemi elity, jak to ukázala referenda v Dánsku a ve Francii a např. neochota německého lidu vyměnit svou marku za společnou evropskou měnu.²²

Dokud se tato propast nepřeklene, bude integrace EU stagnovat a cíle Maastrichtu se stanou chimérou. Již nyní je nepravděpodobné, že bude dodržen „jízdni řád“ Maastrichtu (vytvoření měnové unie nejpозději v roce 1999). Naproti tomu je vskutku podstatné to, aby mírové společenství EU bylo udrženo nedotčené. V demokraciích toho nelze dosáhnout bez široké a konzistentní podpory lidu. Jestliže vlády nemohou předložit přesvědčivé důvo-

dy pro ambiciózní integrační schémata, musejí sestoupit dolů, aby neobětovaly možné na oltář žádoucího.

Stabilizace postkomunistické Evropy

Tento cíl má dvojí kvalitu. Především je to prostředek k rozšíření západního mírového společenství. Dále je to cíl sám o sobě, protože jakékoli takové rozšíření může být pojato jako postupný a dlouhodobý proces. Proto krátkodobým cílem je napomoci k stabilizaci reformních zemí jako předpokladu pro zahájení a udržení tohoto procesu.

To se týká především finanční pomoci, obchodních ústupků a předávání manažerského a technického know-how. Avšak samotná ekonomická pomoc je nedostatečná. Reformní postkomunistické země procházejí bolestným dvojitým přechodem – od plánovaného k tržnímu hospodářství a od diktatury k demokracii. Tyto procesy jsou vzájemně závislé, protože prosperita nemůže být zajištěna bez politické stability a naopak. Proto je také důležitá podpora pro uložení „kamenů“ demokracie (např. stranické organizace, efektivní byrokracie, nezávislé soudnictví, svobodné hromadné sdělovací prostředky).

Není stability bez bezpečnosti. Propuknutí násilí, jakož i ostrá vnitrostátní a mezistátní napětí tedy představují přímou hrozbu pro reformní postkomunistický proces. Pro usnadnění problému mají západní země dvě možnosti; mohou podporovat regionální režimy bezpečnosti bez jejich účasti, nebo podporovat režimy s přímým zapojením Západu, i když v různých stupních.

Zatímco sledování první možnosti by nemělo být odmítnuto jako unikání, autonomní režimy ve východní Evropě v současnosti nekorrespondují se zájmy většiny států oblasti. Německo však prosazuje druhou možnost, pokud znamená posílení kapacity Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v oblasti předcházení a zvládnutí vnitrostátních a mezistátních krizí.

Přes určitý pokrok v tomto směru KBSE nepostoupila k tomu, aby se stala efektivní bezpečnostní organizací. V pojmech vojenské bezpečnosti NATO zůstává jedinou organizací pověřenou svými členy poskytovat jim vzájemnou ochranu. To vysvětluje, proč se mnoho reformních postkomunistických států chce k němu připojit.

Jejich zástupci a západní hlasy jako hlas německého ministra obrany Rühleho jsou přesvědčeni, že by expanze NATO na východ mohla posílit politickou a vojenskou stabilitu v celé Evropě.²³ Skutečně, podobně jako EU by ani NATO nesplnilo svou funkci po studené válce jako nástroj celoevropské bezpečnosti, kdyby byla kategoricky odmítnuta možnost přijetí nových členů. Kromě toho má Německo značný zájem na stabilizaci svých východních sousedů, kterou chce zajistit prostřednictvím jejich svazků se západními institucemi.

Nicméně „by bylo tragické, kdybychom při ujišťování některých zemí poplašili jiné“.²⁴ Rusku nesmí být dáno „droit de regard“, pokud jde o členství v NATO. Je však třeba pečovat o to, aby rozšíření NATO na východ nezničilo vyhlídku na celoevropské bezpečnostní partnerství, včetně Ruska.

Zachování transatlantické soudržnosti

Zmizení společné sovětské hrozby, integrovanější Evropa Evropské unie a vzájemný odchod pod americkou hegemonií poškozují transatlantickou jednotu. Avšak evropsko-americké svazky založené na společných hodnotách a sdílených zájmech zůstávají silné a úkoly po studené válce nadále vyžadují transatlantickou spolupráci.

Obě strany jsou pro uvolnění od „války“ mezi obchodními bloky, obě mají prospěch ze spravedlivé ekonomické soutěže. Jako bohaté průmyslové země nesou společnou odpovědnost za celosvětový a ekologicky únosný rozvoj a zvláštní odpovědnost za pomoc svým bývalým protivníkům z doby studené války. Jestliže Spojené národy mají vykonávat efektivnější roli při podpoře míru a demokracie, nebude to možné bez jejich koordinovaného

přispění. A v oblasti vojenské bezpečnosti, šíření moderních zbraní a technologie, jakož i nejistota o budoucím kurzu ruské zahraniční politiky jsou důvodem pro zachování vojenského partnerství NATO.

Priority severoatlantické spolupráce se tedy přesunou a budou muset být rozšířeny tak, aby zahrnovaly nové oblasti. Dále budou muset být nově utvářeny transatlantické vztahy jako partnerství rovných. Německo má zvýšený zájem na pokračujícím, i když modernizovaném přátelství. V té míře, v jaké se projevují přetrvávající obavy ze zesíleného mezinárodního postavení Německa, může americká přítomnost v Evropě přispět k jejich rozptýlení.

Celosvětová rovina

Tvůrci německé politiky si jsou vědomi toho, že zájmy a odpovědnost jejich země sahají za Evropu a za „západní“ část světa. Nicméně globální a nadnárodní otázky patrně nezískají zdroje a politickou pozornost, kterou si zaslouhují. Německá historie, poválečná zranitelnost země a americké poručnictví ponechaly zemi s politickým obzorem, který sotva sahá za Evropu a za transatlantizmus – s výjimkou hospodářských otázek. Není tedy žádným překvapením, že politická elita Německa nemá internacionalistický pohled měřitelný mezinárodní vahou Německa.

Lidové postoje a veřejné mínění jsou jiným tlakem. Ten není nikterak omezen na mezinárodní úlohu Německa. Kromě toho nejde jen o německý jev, protože například zámožný Sever jako celek omezuje přístup na trh pro „jižní“ produkty. Konečně je zde speciální břemeno obnovy východního Německa. Jak bylo opakovaně poznamenáno, silně zatěžuje vládní zdroje a pohlcuje energii a pozornost tvůrců politiky.

Neznamená to navrhopat, aby německá mezinárodní angažovanost byla zkrácena. Jak bude vysvětleno dále, německé zájmy směřují opačným směrem. V tomto případě je však preskriptivní dimenze toho, co následuje, silnější než prediktivní.

Zužování propasti mezi Severem a Jihem

Z čistě ekonomické perspektivy jsou německé zájmy v rozvojovém světě omezené. Jak je vysvětleno výše, německý export a přímé zahraniční investice jsou soustředěny především na průmyslové země. Jako země chudá na zdroje závisí Německo na dovozu surovin z rozvojového světa. Jeho zranitelnost je příznačná v případě ropy; pokud jde o nepalivové nerosty, zranitelnost existuje, ale týká se jen hrstky nerostů, u nichž hraje klíčovou roli Jižní Afrika a hodnota tohoto obchodu je podstatně menší než hodnota obchodu s ropou.²⁵

Jsou-li ekonomické zájmy omezeny, důležitější roli hrají jiné úvahy. Mohou být seskupeny do dvou kategorií.

Především jsou to obavy týkající se bezpečnosti v užším i širším smyslu. Vojensky je šíření zbraní rušivým jevem.²⁶ Může zintenzivnit konflikty uvnitř rozvojového světa a zdá se jen otázkou času, než to bude představovat přímou hrozbu pro Německo a jeho spojence.²⁷ Dvě implikace tohoto problému jsou vzájemně propojeny; války, katastrofy a šíření zbraní v rozvojovém světě mohou vést k vnější intervenci, jejíž nebezpečnost je zvýšena šířením zbraní hromadného ničení a moderních konvenčních zbraní.

V širším smyslu se vývoj rozvojového světa dotýká ekologické, sociální i politické bezpečnosti. Zhoršování životního prostředí může aktivovat či dokonce vyvolat konflikty uvnitř rozvojových zemí nebo mezi nimi s potenciálně vážnými dopady na bezpečnostní zájmy rozvinutého světa.²⁸ Může také ohrozit ekologickou bezpečnost Severu přímo, jde například o negativní dopady na světové klima či o snížení biologické rozmanitosti jako následek odlesnění.²⁹

Kromě ekonomické deprivace, válek, růstu populace a útlaku je jedním z hlavních „hnačích faktorů“ migrace zatížení životního prostředí. Většina proudů migrace pochází z rozvojového světa a zůstává tam. Ale „tah“ severní prosperity a stability je zvyšován šířením informací prostřednictvím světových sdělovacích prostředků. Migrační tlak tedy vzrůstá,

a i když migrace může být ekonomicky a sociálně prospěšná, nekontrolované migrační pohyby mezi Severem a Jihem mohou ohrozit sociální a politickou stabilitu Severu. Německo nemusí být postiženo okamžitě, protože na rozdíl od dimenze Východ–Západ jeho umístění uprostřed Evropy z něj nedělá frontový stát; avšak jihoevropské státy jimi jsou a jejich členství v EU znamená, že tím či oním způsobem bude postiženo také Německo.³⁰

Konečně, existuje státně sponzorovaný terorismus a nezákonný obchod s drogami. Obchod s drogami je spíše symptomem než příčinou sociálních problémů Severu, protože bez poptávky by rychle zmizel; avšak jižní drogoví baroni mají své vlastní motivy k zabezpečení toho, aby byla poptávka uspokojena, a obrovské částky peněz z drog „živí“ na celém světě zločinné operace.

Druhou kategorií tvoří morální úvahy. Je snadné snižovat je jako nevýznamné nebo dokonce pokrytecké. Po dlouhou dobu žila bohatá část světa pohodlně tváří v tvář pronikavé nerovnosti mezi Severem a Jihem. Přispívá k tomu to, že jedním z účelů oficiální rozvojové pomoci je ulevit špatnému svědomí dárce. Bez „morálních nevolností“ by na prvním místě nebylo žádné špatné svědomí. Ve věku televize však nikdo nemůže tvrdit, že neví o situaci jiných lidí, zejména jestliže – jak to dělají občané západních demokracií – se chlubit tím, že jsou „šampiony“ univerzálních lidských práv.

Propast mezi Severem a Jihem se může zmenšit mnoha způsoby. Hlavně a především musejí rozvojové země vytvořit vnitřní předpoklady pro udržitelný rozvoj, jako je rovnoměrnější rozdělení výrobních aktiv (zejména půdy), snížení vojenských výdajů a rozsáhlé investice do masového vzdělání a veřejného zdravotnictví.³¹ K tomu jim může Sever věnovat finanční nebo technickou pomoc a poskytnout přímé investice. Důležitější je skutečnost, že to může snížit ochranné přehradu a zastavit subvencování zemědělských exportů.³²

Z důvodů, o nichž se hovořilo výše, je nepravděpodobné, že Německo poskytne takový druh a rozsah pomoci, která je v „objektivním“ zájmu rozvojového světa. Politické vedení může sice zmenšit tento typ propasti, ale lidový mandát k jejímu uzavření nebude blízký.

Zachování přírodního prostředí

Měřeno procentem hrubého domácího produktu jsou německé výdaje na ochranu životního prostředí druhé nejvyšší ve velkých průmyslových zemích (včetně USA, Japonska, Francie a Velké Británie).³³ V oblasti patentů na technologie ochrany životního prostředí i podle exportní statistiky zaujímá Německo vedoucí roli.³⁴

Za prvé odrážejí tyto snahy naléhavost problému. Jako bohatá vysoce industrializovaná a hustě zalidněná země je Německo velkým znečišťovatelem, a proto si nemohlo děle nevíšmat degradace životního prostředí. Za druhé jsou zde projevy ekologického uvědomění německého lidu, které vzrostlo a může být vyšší než v mnoha jiných západních zemích.

Oba faktory vyjadřují silný německý zájem o ochranu životního prostředí a mezinárodně koordinovaná opatření pro tento účel. V tomto případě je mezera mezi německými zájmy a politikou menší než v otázkách Sever–Jih. Avšak stále existuje, protože pro předvídatelnou budoucnost žádná vláda patrně neobdrží lidový mandát pro drastické ekologicky orientované změny ve strukturách výroby a spotřeby.

Upevnění mezinárodní bezpečnosti

Generální tajemník OSN správně tvrdil, že demokracie, mír a rozvoj jsou vzájemně propojeny; demokratizace podporuje věc míru, mír je předpokladem rozvoje a bez rozvoje nemůže být demokracie.³⁵ Budování míru je tedy především civilní úkol zaměřený na udržení a zachování politických, společenských a ekonomických základů demokracie a rozvoje.

Existuje však také bezpečnostní složka v úzkém vojenském smyslu. Demokratizace a rozvoj vyžadují politickou stabilitu, které nelze dosáhnout, jestliže konflikty probíhají násilně. Jak ukázala studená válka i druhá světová válka, zabránění nebo ukončení válek může obsahovat hrozbu silou či použitím síly.

Od konce studené války zaujaly Spojené národy novou roli v tomto ohledu. Peacekeeping dosáhl kvantitativně nové velikosti. Kvalitativně nová je civilní a vojenská úloha, jako je ochrana dodávání humanitárních zásilek. „V Somálsku byla prolomena nová rovina, když operace OSN obdržela oprávnění vynutit podle kapitoly VII Charty splnění usnesení Rady bezpečnosti.“³⁶

Kvantitativní a ještě více kvalitativní vývoj peacekeeping tak odráží bezpříkladný stupeň spolupráce v Radě bezpečnosti OSN a zvýšenou připravenost mezinárodního společenství převzít větší odpovědnost za mír a rozvoj. Koncem roku 1992 se nálada změnila a vývoj mise v Somálsku silně posílil „rostoucí pocit frustrace a nejistoty“.³⁷

Projev prezidenta Clintona v OSN, v němž stanovil přísná kritéria pro nové mise OSN, potvrzuje dřívější názor, že by „trochu chybělo kouzla, kdyby členové OSN přeměnili svůj klub v mocné intervencionistické organizace“.³⁸

To, stejně jako mezinárodní očekávání a rozšířený prostor pro akce konfrontuje sjednocené Německo s potřebou formulovat svou vlastní politiku německé účasti na mezinárodních vojenských operacích. Avšak postoj „Němci na frontu“ by znamenal „vábení“ pohromy vzhledem k mizející zahraniční obavě z moci a politiky sjednoceného Německa. Německo jako významný člen OSN, EU a NATO nemůže navždy stát stranou.

* * *

Stejně jako mnoho jiných států sjednocené Německo dosud hledá své vlastní postavení v křehkém prostředí postbipolárního světa. Ochromeno svým rozdělením, frontovým postavením a omezením svrchovanosti bylo (západní) Německo nazýváno ekonomickým gigantem a politickým trpaslíkem. Tyto někdy mrzuté, ale svým způsobem také pohodlné dny jsou pryč. Německo může již hrát jen větší roli na mezinárodní scéně.

Otázkou tedy není, zda se sjednocené Německo stalo mocnějším; místo toho je otázkou, k jakým účelům využije svou sílu. V tomto ohledu jsou nejspolehlivějším kompasem národní zájmy. Zatímco ty podléhají politické změně, já jsem se v této stati snažil identifikovat ty zájmy, které jsou nejdůležitější a které kterákoli německá vláda bude těžší moci ignorovat.

Nevyhnutelné je napětí mezi některými z těchto zájmů, jakož i mezi vnitřními a mezinárodními prioritami. Pomoc reformním postkomunistickým zemím omezují zdroje, které jsou k dispozici pro zmenšení propasti mezi Severem a Jihem. Otevření západních trhů pro produkty z východní Evropy a konflikty v rozvojových zemích se mohou střetávat s požadavky domácích skupin na ochranu proti zahraničním konkurentům. Zachování francouzsko-německého přátelství může ovlivnit německo-americké vztahy, protože rozdíly mezi Paříží a Washingtonem jsou častější než mezi Bonnem a Washingtonem. Existují také inherentní napětí. Na jedné straně cíl stabilizace postkomunistické demokracie volá po jejich integraci do NATO; na druhé straně by se mohlo víc ztratit než získat, kdyby Moskva viděla expanzi NATO na východ jako nepřátelský krok.

Takové konflikty jsou normální a nejsou omezeny na tvorbu německé zahraniční politiky. Dva dodatečné faktory komplikující problém jsou však specifické pro sjednocené Německo. Jedním z nich je úkol sjednocení, který bude ovládat německou politiku v nadcházejících letech. Podobně jako v japonském případě je druhým faktorem kombinace německé minulosti s jeho nově získanou mocí. Důsledkem je to, že „Německo právem nebo neprávem je dosud často viděno a měřeno odlišnými normami než jiné země“³⁹ Tvůrci německé politiky musejí brát v úvahu tuto politickou skutečnost a v míře, jaké to činí, mohou očekávat, že jejich partneři akceptují jednotné a demokratické Německo jako „normální“ stát.

¹ Viz Deutsche Bundesbank, Monatsberichte, Vol. 44, No. 3 (březen 1992), s. 15; viz též Dübel, A., Pfeiffer, U.: Eine gesamtwirtschaftliche Entwicklungsstrategie für die Neuen Bundesländer. Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn 1993, s. 10; dále viz Dempsey, J.: A painstaking restoration. Financial Times, 14. října 1993, s. 13.

² Viz Dempsey, J.: cit. stať, s. 13; viz též Frankfurter Allgemeine Zeitung, 11. ledna 1994, s. 1.

³ Viz Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Gesamtwirtschaftliche und unternehmerische Anpassungsfortschritte in Ostdeutschland, Wochenbericht 41/1993 (14. října 1993), s. 566 a 568. Od roku 1989 do roku 1992 se ve východním Německu počet průmyslových dělníků na 1 000 obyvatel snížil ze 195 na 63, což je asi polovina západoněmecké úrovně. (Dübel, A., Pfeiffer, U.: cit. dílo, s. 7.)

⁴ V reálném vyjádření vzrostl průměrný příjem na domácnost mezi červencem 1990 a zářím 1993 o 50 %. (Hilmer, R., Müller-Hilmer, R.: Es wächst zusammen. Die Zeit, 1. října 1993, s. 17.)

⁵ Viz Der Spiegel, 18. ledna 1993, s. 52; viz též Frankfurter Allgemeine Zeitung, 16. září 1993, s. 5.

⁶ Viz Winkler, H. A.: Abschied von einem deutschen Sonderweg – Wider die postnationale Nostalgie. Die Neue Gesellschaft/Frankfurter Hefte, Vol. 40, No. 7 (1993), s. 633–636.

⁷ Viz Süddeutsche Zeitung, Magazin, 4. ledna 1991, s. 8–9.

⁸ Viz Asmus, R. D.: Germany's Geopolitical Maturation. Rand Issue Paper, Santa Monica, únor 1993, s. 3.

⁹ Viz tamtéž, s. 3–4.

¹⁰ Viz Süddeutsche Zeitung, 24.–25. dubna 1993, s. 12; dále viz tamtéž 10.–11. července 1993, s. 8. Výzkumy veřejného mínění odhalují, že východní Němci jsou ve srovnání se západními Němci ještě zdrženlivější.

¹¹ Viz Frankfurter Allgemeine Zeitung, 29. března 1993, s. 15.

¹² Viz Klaus Kinkel, Bulletin, 24. února 1993, s. 127.

¹³ Pokud jde o příslušná čísla viz Senghaas, D.: Verflechtung und Integration. In: Kaiser, K., Maull, H. W. (eds.): Die Zukunft der deutschen Außenpolitik, Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Europa Union, Bonn 1992, s. 38–39; viz též Kinkel, K.: Verantwortung, Realismus, Zukunftssicherung. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 19. března 1993, s. 8.

¹⁴ Podle studie McKinsey Global Institute o výrobní produktivitě představuje německá průměrná produktivita v některých klíčových sektorech 79 % a japonská 83 % průměrné americké úrovně. Viz Frankfurter Allgemeine Zeitung, 22. října 1993, s. 13; viz rovněž tamtéž, 8. června 1993, s. 17; dále viz Kantzenbach, E.: Germany as a Business Location. Intereconomics, Vol. 29, No. 1 (leden/únor 1994), s. 8–9; viz též Frenkel, M.: Germany's International Competitive Position Under Siege. Intereconomics, Vol. 29, No. 1 (leden/únor 1994), s. 15–16.

¹⁵ K pojmu „Jež o prosperitě“ a jeho vysvětlení viz německý ministr životního prostředí Klaus Töpfer, Die Zeit, 19. června 1992, s. 25.

¹⁶ United Nations Development Programme, Human Development Report 1993, Oxford University Press, New York, Oxford 1993, s. 36; celosvětové příklady viz tamtéž, s. 35–36.

¹⁷ Viz Süddeutsche Zeitung, 11. října 1993, s. 25; viz též Newsweek, 14. června 1993, s. 10–12. K posouzení, že se tento problém dotýká hlavně ekonomik EU, viz Der Spiegel, 18. října 1993, s. 142–146.

¹⁸ Viz Süddeutsche Zeitung, 16.–17. října 1993, s. 9.

¹⁹ K příslušným výsledkům přehledu viz Der Spiegel, 1. března 1993, s. 24–29. Kromě toho viz tamtéž, 18. října 1993, s. 40–45.

²⁰ Jak uvádí The Economist (25. února 1992, s. 26): „Němci mají zvyk vrhnout se do akce právě tehdy, když se zdá, že by mohli upadnout do dřímoty sebeuspokojení.“

²¹ Jak potvrzuje ve svých pamětech, šla tehdejší ministerská předsedkyně Margaret Thatcherová ještě dále a stavěla se proti sjednocení Německa, i když sama musela brzy rezignovat před jeho nevyhnutelností. (Viz výňatky uveřejněné v Der Spiegel, 11. října 1993, s. 162–169). Mitterrand měl menší obavy než Thatcherová, ale jeho setkání s Gorbačovem v Kyjevě a s východoněmeckým ministerským předsedou Modrowem ve východním Berlíně v prosinci 1989 (tj. krátce po pádu berlínské zdi v listopadu 1989) bylo interpretováno jako pokusy o zpomalení tempa německého sjednocení.

²² Více než dvě třetiny Němců jsou proti vytvoření společné měny EU. (Viz Süddeutsche Zeitung, 17.–18. října 1992, s. 10; dále viz tamtéž, 25.–26. září 1993, s. 13.) Podle posledně jmenovaného pramene jen 17 % Němců věří, že jim EU poskytuje více výhod než nevýhod, zatímco 32 % věří, že opak je pravdou.

²³ Viz Havel, V.: We Really Are Part of the NATO Family. International Herald Tribune, 20. října 1993, s. 4; pokud jde o Volkera Rühého viz Bulletin, 1. dubna 1993, s. 232; Süddeutsche Zeitung, 22. května 1993, s. 5.

²⁴ Kinkel, K.: NATO Requires a Bold but Balanced Response to the East. International Herald Tribune, 21. října 1993, s. 9.

²⁵ Viz Maull, H. W.: Energy and resources: the strategic dimensions. Survival, Vol. 31, No. 6 (listopad/prosinec 1989), s. 505–509. Pokud jde o rozlišení mezi závislostí a zranitelností viz tamtéž, s. 502.

²⁶ K celkovému přehledu viz The International Institute for Strategic Studies, Strategic Survey 1991–1992, Brassey's, London 1992, s. 201–211.

²⁷ Ten čas vskutku již nastal, jak ukázaly irácké útoky raketami Scud ve válce v Perském zálivu.

²⁸ Viz Homer-Dixon, T. F.: On the Threshold: Environmental Change as Causes of Acute Conflict. International Security, Vol. 16, No. 2 (podzim 1991), s. 76–116.

²⁹ Viz Ryan, J. C.: Conserving Biological Diversity. In: Brown, L. R. et al.: State of the World 1992. Norton, New York, London 1992, s. 9–26.

³⁰ K otázce migrace viz United Nations Population Fund, The State of World Population 1993, New York 1993.

³¹ Viz United Nations Development Programme, Human Development Report 1992, New York, Oxford 1992, s. 68–70.

³² Podle odhadů Světové banky stojí protekcionismus průmyslových zemí rozvojové země dvakrát tolik, než činí rozvojová pomoc, kterou od nich dostávají. (Viz německý ministr Carl-Dieter Spranger, Bulletin, 13. prosince 1991, s. 1146.)

³³ Jen úroveň výdajů Rakouska byla vyšší. (Viz Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Umweltschutz und Standortqualität in der Bundesrepublik Deutschland, Wochenbericht 16/1993, 22. dubna 1993, s. 200.)

³⁴ Viz Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Wochenbericht 16/1993, s. 204–205.

³⁵ Viz Boutros-Ghali, B.: An Agenda for Peace: One Year Later. Orbis, Vol. 37, No. 3 (léto 1993), s. 329.

³⁶ Tamtéž, s. 327.

³⁷ Viz The International Institute for Strategic Studies, Strategic Survey 1992–1993, s. 32; viz též The Economist, 26. prosince 1992 – 8. ledna 1993, s. 60–62; dále viz Time, 28. června 1993, s. 26–28.

³⁸ Viz The Economist, 19. prosince 1992, s. 11; pokud jde o Clintonův projev viz U.S. Policy Information and Texts, No. 99, 29. září 1993, s. 6.

³⁹ Asmus, D. R.: Germany in the Eyes of the American Security Elite. The Rand Corporation, Santa Monica 1993, s. 20; viz též Maull, H. W.: Großmacht Deutschland? Anmerkungen und Thesen. In: Kaiser, K., Maull, H. W. (eds.): Die Zukunft der deutschen Außenpolitik. Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Europa Union, Bonn 1992, s. 57–58.

Poznámka: Uveřejněný příspěvek obsahuje dvě závěrečné kapitoly z rozsáhlé stati Eckharda Lübkeiera; první kapitola byla otištěna v časopise Mezinrodní vztahy, 3/1994. Tento materiál je přeložen z Internationale Politik und Gesellschaft, 2/1994.